

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Харківський авіаційний інститут»**

ТАТАРНИКОВА Тетяна Олександрівна

УДК 351:862.44

**КОМПЛЕКСНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ
ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ**

Спеціальність 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Харків 2026

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор,
КРАВЧУК Олег Вікторович,
Хмельницький університет управління та права імені
Леоніда Юзькова, професор кафедри кримінального
права та процесу

доктор наук з державного управління, професор,
БСЛАЙ Сергій Вікторович
Національна академія Національної гвардії України
начальник центру організації та координації наукової та
інноваційної діяльності

доктор наук з державного управління, доцент
СЕРГІЄНКО Лариса Василівна
Державний університет «Житомирська політехніка»
декан факультету національної безпеки, права та
міжнародних відносин

Захист відбудеться «06» травня 2026 р. об 11.00 годині на засіданні
Спеціалізованої Вченої ради Д 64.062.09 Національного аерокосмічного
університету «Харківський авіаційний інститут» за адресою: 61070, м. Харків,
вул. Вадима Манька 17.

З дисертацією можна ознайомитись у науково-технічній бібліотеці
Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»
за адресою: 61070, м. Харків, вул. Вадима Манька, 17.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Надія КАРПЕКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних геополітичних умовах світ став значно складніший. Розширився спектр глобальних загроз усій системі міжнародної безпеки, що отримав інтернаціональний характер та інтенсивно проникає у світовий соціокультурний простір. Встає питання про вироблення консолідованого відношення світової громадськості і подальшого його втілення в політичних рішеннях і законодавчих актах. Тому особливо складною політичною проблемою є завдання з розвитку громадянського демократичного суспільства та надання йому найважливіших функцій, що дозволяють зберегти цілісність і життєздатність країни. У нових геополітичних умовах, що характеризуються реальними процесами зміни світоустрою, для сучасної державно-управлінської практики особливо актуальним стає вивчення проблем національної безпеки в її нерозривному зв'язку з питаннями політичної стратегії українського суспільства. Становлення політики безпеки як довготривалої програми забезпечення державно-національних інтересів зв'язано з реалізацією стратегічних національних пріоритетів здійснення інноваційних перетворень, збереження територіальної цілісності і суверенітету держави, визначених у рішенні Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України».

Необхідність пізнання нових тенденцій розвитку державно-управлінської сфери і пошуку нових підходів до розробки і реалізації політичної стратегії сучасної України обумовлена викликами глобалізації, політичними ризиками в макро- і мікрополітичному середовищі. Важливою науковою проблемою є розгляд ментальних основ безпеки суспільства, особи і держави, регіональної специфіки формування, а також дискурсивного конструювання політичної реальності. Значимим для науки і практики постає питання про те, як держава вибудовує пріоритет національної безпеки, зокрема в аспектах внутрішньої політики, визначає стратегію модернізації владних інститутів, формує ефективні механізми забезпечення безпеки.

Теоретико-методичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові дослідження з актуальних проблем державного управління, серед яких можна виділити роботи таких вчених, як: В. Авер'янова, М. Березіна, О. Бондаренка, Д. Грицишина, А. Дегтяря, Ю. Диганова, Ю. Древаля, С. Домбровської, Д. Карамішева, В. Копанчука, О. Копанчук, В. Ковальчук, О. Кравчука, О. Крюкова, Л. Сергієнко, О. Литвинова, С. Майстра, В. Мороза, А. Рубана, І. Парубчака, А. Помаза-Пономаренко, П. Петровського, М. Синишина, Ю. Столяра, В. Степанова, В. Тертички, В. Торічного, В. Трощинського, В. Шведун, Т. Ярового та інших.

Аналіз політичних процесів як взаємодії та зіткнення різних інтересів ми знаходимо в працях Р. Арона, У. Бека, Ч. Бірда, В. Вільсона, А. Волбферса, Е. Вятра, Г. Гегеля, Г. Гуцкова, П. Гольбаха, К. Гельвеція, Р. Даля, Д. Дідро, Ж-Б. Дюрозеля, І. Канта, М. Каплана, Г. Кіссінджера, Г. Моргентхау, Р. Нібура, Р. Осгуда, П. Ренувена, Дж. Розенау, Дж. Сміта, К. Уолца, Дж. Чейза, Е. Фурнісса, Д. Ульпіана, К. Уолтца, К. Шмитта та інших авторів.

Таким чином, в умовах нових викликів, зовнішніх і внутрішніх загроз для політичної стабільності українського суспільства видається необхідним вивчення політичних взаємодій різних акторів політичного процесу, що по-різному трактують загрози безпеки і механізми її забезпечення, що і позначається на визначенні державної стратегії України в умовах соціального простору, що трансформується.

Потрібний пошук політичних інструментів, які дозволяють сформувати ефективно діючий комплексний механізм з формування демократичної системи взаємодії з інститутами громадянського суспільства, як на міжнародному рівні, так і у справі забезпечення безпечного життєвого середовища і створення умов для демократичного розвитку нашої вітчизни. Ця проблематика вимагає серйозного наукового дослідження та обумовила вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в науково-дослідному центрі Національного університету цивільного захисту України в межах науково-дослідної роботи «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Внесок здобувача полягає в обґрунтуванні підходів та визначенні напрямів удосконалення комплексного механізму формування внутрішньої безпекової політики.

Мета і завдання роботи. Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення та функціонування комплексного механізму формування внутрішньої безпекової політики.

З урахуванням визначеної мети дисертаційного дослідження виділено такі науково-теоретичні, методологічні та практико орієнтовані *завдання*:

визначити сутнісну характеристику та змістове наповнення формування внутрішньої безпекової політики;

окреслити методологічні підходи до організації функціонування державної служби як суб'єкта формування внутрішньої безпекової політики;

науково обґрунтувати побудову системи забезпечення внутрішньої безпеки держави;

на основі системного аналізу визначити стратегічні орієнтири вдосконалення механізмів формування внутрішньої безпекової політики держави;

виокреслити пріоритетні напрями розвитку внутрішньої безпекової політики України;

обґрунтувати критерії оцінки ефективності механізмів формування внутрішньої безпекової політики;

визначити напрями формування концептуальної моделі безпеки соціального об'єкта;

надати пропозиції щодо модернізації системи забезпечення внутрішньої безпеки;

удосконалити механізми формування та реалізації ситуаційної моделі забезпечення внутрішньої безпеки.

Об'єкт дослідження – внутрішня безпекова політика держави.

Предмет дослідження комплексний механізм формування внутрішньої безпекової політики.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять такі загальнонаукові й спеціально-наукові методи:

історичний підхід – для характеристики етапів розвитку внутрішньої безпекової політики щодо переваги тих чи інших механізмів державного управління;

метод декомпозиції – для розкриття мети дослідження й постановки завдань;

абстрактно-логічний метод – для аналізу літературних джерел, теоретичного узагальнення й формування висновків;

гіпотетико-дедуктивний і аксіоматичний методи пізнання – для обґрунтування й підтвердження правильності методології дисертаційного дослідження;

метод статистичного аналізу – для з'ясування сучасного стану розвитку внутрішньої безпекової політики;

метод системно-структурного аналізу – для розгляду структури й компетенції органів державної виконавчої влади в досліджуваній сфері;

соціологічний і категоріальний методи – для оцінки значущості впливу окремих факторів на результативність діяльності з забезпечення безпекової політики;

детермінантний метод аналізу – для визначення складових методології управління безпекою суспільства та держави, а саме: категорій, принципів, норм, цінностей;

метод емпіричного дослідження – для визначення специфіки управління безпекою суспільства та держави на державному та регіональному рівнях;

порівняльно-описовий метод – для порівняння вітчизняної та зарубіжної практики управління безпекою суспільства та держави на державному й регіональному рівнях;

структурно-функціональний аналіз – для систематизації складових комплексного механізму управління безпекою суспільства та держави;

програмно-цільове й індикативне планування – для окреслення перспектив розвитку складових безпеки України.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, матеріали Міністерства освіти і науки України, наукові публікації українських і зарубіжних вчених.

Наукова новизна дисертаційної роботи й отриманих результатів визначається особистим внеском автора у вирішення актуальної наукової проблеми у державно-управлінській галузі відносно теоретико-методологічного обґрунтування й розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення та реалізації комплексного механізму формування внутрішньої безпекової політики.

При цьому наукова новизна розкривається у таких положеннях:

уперше:

запропонована і обґрунтована концепція формування безпекового суспільства, що заснована на аналітичних категоріях конфліктології, які описують взаємодію суспільства і держави з позицій політичного реалізму через вплив сучасної системи багатопартійності політичного життя суспільства і його самосвідомості на розвиток цивільних ініціатив, та вплив державно-управлінських систем в економіці держави і організаційно-соціальної структури суспільства на розвиток демократичних засад, через залежність формування цивілізованого громадянського суспільства від ефективності національної безпеки і активності міжнародної діяльності як держави, так і її громадських інститутів;

визначено теоретико-методологічні параметри дослідження чинників формування безпеки особи, суспільства і держави, концептуалізація логіки дослідження соціально-політичних чинників і структурних елементів безпеки і політичної безпеки, та виявлення соціального контексту політико-юридичних та нормативно-правових уявлень про внутрішню безпеку в державі;

обґрунтовано політико-конфліктна, нормативна і управлінська інституціоналізації соціалізації безпеки і політичної безпеки в сучасній державі, через розкриття соціальних детермінант становлення і перспективного розвитку безпеки і політичної безпеки в посттранзитивних процесах демократизації українського суспільства, та впливу соціально-політичного інструментарію на зміцнення безпеки;

удосконалено:

системно-мережевий підхід до створення системи безпеки, що має можливість адекватно реагувати на зовнішні і внутрішні небезпеки, загрози, ризики і виклики, здатну до випереджаючої адаптації та встановлення нових «правил заборони», викликаних динамічними соціальними змінами під впливом глобалізації;

напрями забезпечення безпеки держави в умовах глобальних динамічних змін, які пропонується будувати на основі системно-мережевого підходу, згідно з яким держава, суспільство, сім'я, особа розглядаються як взаємозв'язані, взаємозалежні елементи внутрішньої безпеки, яку вони забезпечують спільно скоординованими когерентними діями, переходячи від культури реагування до культури запобігання;

інструментарій забезпечення внутрішньої безпеки, яка розглядається як частина глобальної безпеки і є системою взаємного захисту інтересів особи, сім'ї, суспільства, через мережі соціальної основи для об'єднання інститутів громадянського суспільства – міжнародних, урядових, некомерційних, приватних в прагненні досягнення загальних цільових орієнтирів і реалізації їх інтересів;

набуло подальшого розвитку:

формування критеріїв безпеки, ключовим з яких є здатність держави підтримувати свою цілісність, тобто нормальне функціонування в умовах дії зовнішнього середовища і внутрішніх флуктуацій;

досвід організацій глобального громадянського суспільства в процесах

безпекового світоустрою, та виявлені політичні проблеми використання потенціалу глобального громадянського суспільства для цілей глобальної безпеки геокультурного характеру, в основі яких відставання існуючої культури взаємодії лідерів держав з інститутами громадянського суспільства, їх небажання знаходитися під контролем громадськості, відсутність механізмів інтеграції, а також недостатня розвиненість гуманітарних технологій;

система взаємодії між органами влади і інститутами громадянського суспільства, що має здатність самозбереження і безпечного саморозвитку в умовах інтенсивних соціальних змін на основі принципів взаємодії, де зазначаються основні завдання і напрями боротьби з міжнародним тероризмом, та визначені можливості і ресурси, а також учасники реалізації ефективної політики в області безпечного світоустрою в умовах демократії.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі державних органів України, у практичній роботі щодо створення програм розвитку галузі сил безпеки та оборони.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується їх використанням у діяльності Хмельницької обласної державної адміністрації при розробці програми безпекового простору взаємодії та розвитку територіальних громад (довідка про впровадження від 08.10.2025 № 101/26-14-10122/25).

Теоретичні розробки та практичні рекомендації надані при виконанні дисертаційного дослідження використовуються в роботі та службовій діяльності Головного слідчого управління Національної поліції України (акт впровадження від 04.12.2025 № 116647-2025) та Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (довідка про впровадження від 10.09.2025 № 19/123-7845).

Пропозиції та наукові нароби автора використовуються в Плані реалізації Стратегії розвитку Служби безпеки України на 2025 – 2030 роки (довідка про впровадження від 16.10.2025).

Особистий внесок здобувача Наукове дослідження теоретико-наукових основ удосконалення і реалізації комплексного механізму формування внутрішньої безпекової політики як окремої наукової проблеми виконано самостійно з використанням останніх досягнень галузі науки державного управління. Теоретичні положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора у сфері теорії та практики державного управління, механізмів формування внутрішньої безпекової політики, аналізу відповідної вітчизняної та зарубіжної літератури, а також нормативно-правової бази, що регулює окремі питання проблематики дослідження. При використанні наукових доробків інших учених для обґрунтування власних міркувань автора на них зроблено відповідні посилання.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження набули висвітлення у наукових публікаціях автора та апробовані на наукових конференціях і науково-практичних семінарах: XXIV

Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Черкаси, 2024 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції Криму в господарський комплекс України» (м. Київ, 2025 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика» (м. Черкаси, 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток компетентності в публічному секторі: європейські стандарти та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2025 р.); III Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації» (м. Черкаси, 2025 р.).

Публікації. Основні положення та отримані наукові результати дисертаційного дослідження відображено в 25 наукових працях, із них: 4 статті – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, 16 статей – у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, групи Б, а також 5 тезах матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (432 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи – 424 сторінок, з яких основного тексту 375 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено стан її наукової розробленості, з'ясовано зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито основні положення щодо наукової новизни, показано практичну значущість результатів дисертаційної роботи.

У першому розділі – *«Теоретичні засади формування внутрішньої безпекової політики»* – охарактеризовано наукову парадигму дослідження внутрішньої безпеки як складової національної безпеки держави та надано сутнісну характеристику і змістове наповнення формування внутрішньої безпекової політики, визначено специфіку формування внутрішньої безпекової політики в системі подолання реальних та потенційних викликів та загроз.

На основі проведеного аналізу наукових знань зазначено, що внутрішня безпека є системою певних властивостей суспільства, за якої за рахунок внутрішніх механізмів, опосередкованих функціонуванням різних державних і громадських інститутів зберігається його стійкий стан та розвиток, забезпечуються умови для реалізації інтересів особистості, суспільства та держави і одночасно їх захищеність від загроз, а також надзвичайних ситуацій соціального, природного та техногенного характеру.

У роботі ідентифіковано цілі внутрішньої безпеки, до яких слід віднести: досягнення та підтримання необхідного рівня захищеності прав і свобод

людини і громадянина, прав та законних інтересів організацій і громадських об'єднань, матеріальних і духовних цінностей суспільства від загроз кримінального характеру; підвищення рівня захищеності населення від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також від терористичних загроз; збереження громадянського миру, політичної, соціальної та економічної стабільності у суспільстві.

Спираючись на всебічну оцінку досвіду дослідження теорії безпеки, запропоновано таке формулювання: внутрішня безпека – це якісний стан соціально-політичної системи, що забезпечує захищеність прав і свобод людини, суспільства та держави загалом у політико-правовій, культурно-духовній та соціальній сферах. При цьому державні механізми реалізації та регулювання стану внутрішньої безпеки вимагають співпраці інститутів держави та громадянського суспільства, спрямованого на забезпечення безпеки життя, здоров'я та благополуччя громадян від можливих викликів і загроз, зміцнення соціально-політичної стабільності, збереження громадянського миру та злагоди, примноження та розвиток культурно-духовної спадщини.

Крізь призму розгляду проблем внутрішньої безпеки аргументовано виокремлення її соціальної, політичної, економічної, духовно-інформаційної, психологічної та культурної складових.

Соціальна складова внутрішньої безпеки полягає у практичній реалізації ідеї громадянського миру та злагоди в суспільстві; політична складова – у здійсненні оцінної, експертно-аналітичної та практичної діяльності, спрямованої на розробку політики держави, адекватної викликам зовнішніх і внутрішніх загроз; економічна складова внутрішньої безпеки передбачає оцінку, аналіз та здійснення конкретних заходів щодо її економічного забезпечення, створення матеріально-технічної інфраструктури захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави; духовно-інформаційна складова актуалізована застосуванням технологій гібридної війни проти України, що перетворило інформаційну сферу на одну з ключових арен протиборства. Одним із важливих вимірів внутрішньої безпеки суспільства є психологічна складова, яка оцінює вплив соціальної напруги на соціально-групову конфліктність. Не менш важливе значення у забезпеченні внутрішньої безпеки суспільства має й соціокультурна складова, яка відповідає за те, які цінності виробляються культурою нації та фіксуються як поточні й майбутні життєві орієнтири, норми та ідеали країни.

Обґрунтовано, що під формуванням внутрішньої безпеки розуміється забезпечення та реалізація державної політики, спрямованої на створення та підтримання необхідного рівня захищеності об'єктів безпеки за допомогою здійснення заходів нормативно-правового, організаційного та іншого характеру, адекватних існуючим загрозам життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави у цій сфері.

Визначено, що державна політика у сфері формування внутрішньої безпеки в цілому спрямована на:

– розробку концептуальних положень забезпечення внутрішньої безпеки, визначення основних напрямів державної політики в цій сфері;

– створення законодавства, яке регулює відносини в даній сфері, що відповідає сучасним реаліям і сприяє підвищенню рівня безпеки;

– реалізацію правових, економічних, соціальних, екологічних, технічних, організаційних, ресурсних та інших заходів, що забезпечують належний рівень внутрішньої безпеки;

– формування ефективної системи державних суб'єктів забезпечення внутрішньої безпеки на загальнонаціональному та регіональному рівнях з чітким встановленням їх компетенції та оптимальним розподілом функцій і повноважень;

– організацію ефективного управління суб'єктами внутрішньої безпеки, силами та засобами, що перебувають в їхньому розпорядженні, забезпечення їхньої взаємодії;

– створення системи контролю та нагляду за діяльністю державних органів, що забезпечують внутрішню безпеку;

– підтримку діючих та розвиток нових громадських структур та форм участі громадян та їх об'єднань.

Виокремлено соціально-правові та організаційні принципи формування внутрішньої безпекової політики. Серед соціально-правових зазначено принципи, що мають загально-соціальний характер і реалізуються в формуванні безпеки незалежно від рівня, місця та суб'єкта, що її забезпечує. Дослідники типологізовано виокремлюють соціально-правові та організаційні принципи формування внутрішньої безпекової політики. Такий їх розподіл визначається:

по-перше, тим, що у державі управління політичними процесами має соціальний, правовий характер;

по-друге, наявністю організаційних відносин, які слугують формою існування та розвитку соціальних, політичних, економічних, правових та інших відносин і в той же час мають відносну самостійність.

Ця відносна самостійність обумовлена об'єктивними організаційними закономірностями. Організаційні принципи управління у свою чергу використовуються для кращої організації соціально-правових принципів. До них відносяться: гуманізм, соціальна справедливість, об'єктивність, конкретність, ефективність, поєднання централізації та децентралізації, опора на підтримку та довіру населення, поєднання гласності та роботи з інформацією з обмеженим доступом, законність.

До організаційних принципів формування внутрішньої безпекової політики віднесено:

- диференціацію та фіксування функцій та повноважень;
- відповідальність у межах компетенції;
- поєднання лінійних та функціональних зв'язків;
- поєднання колегіальності з єдиноначальністю та інше.

Доведено, що внутрішні загрози є вираженням реальних і потенційних протиріч, які розвиваються в суспільстві між окремими людьми, групами, між суспільством та особистістю, між особистістю і державою, між суспільством і державою, між гілками влади в державі, між владою та опозицією.

На основі уточненого поняття систематизовано класифікацію різних

типів і видів загроз внутрішній безпеці з огляду на існуючі критерії. Підкреслено, що аналіз та оцінка загроз за джерелами їх зародження, тривалістю дії та іншими ознаками є основою організації, планування та здійснення практичної діяльності всієї системи забезпечення національної безпеки України в цілому й внутрішньої безпеки українського суспільства зокрема.

Здійснено індикативний аналіз стану та розвитку системи внутрішньої безпеки як найважливішого елементу механізму захисту життєво важливих інтересів у цій сфері. Як інструментарій здійснення такого аналізу використано спеціальні кількісні індикатори. Зазначено, що внутрішню безпеку слід пов'язувати не зі змінами її складових, а з параметрами цих змін, амплітудою їх коливання. Перелік індикаторів внутрішньої безпеки може включати велику кількість показників і, зрештою, слугувати орієнтиром для досліджень, спрямованих на виявлення стану безпеки в конкретний момент часу. У цьому випадку всі загрози вимагають ранжирування за рівнем пріоритетності розробки заходів забезпечення безпеки. Виокремлено основні індикатори загроз внутрішній безпеці, виходячи з параметрів основних сфер життя суспільства, а саме: політичної, економічної, соціально-демографічної, сфери фізичного та ментального здоров'я, екологічної, технологічної та інформаційної.

Наголошено, що передбачення та реагування на загрози є однією з основних управлінських функцій у системі формування внутрішньої безпекової політики. Управління у сфері внутрішньої безпеки, що полягає у протидії потенційним і реальним загрозам, представлено у вигляді послідовних підсистем: прогнозування, виявлення, локалізації внутрішніх і зовнішніх небезпек та загроз; зниження невизначеності (розробка прогнозів, сценаріїв, стратегій протидії виявленим небезпекам та загрозам); розробки програм дій за умов того чи іншого розвитку ситуації.

Підкреслено, що особливістю загроз внутрішній безпеці є необхідність постійного вдосконалення політики формування та забезпечення внутрішньої безпеки, оскільки динамічність розвитку соціально-політичних процесів у суспільстві провокує стрімкі зміни у формах прояву вже відомих загроз.

У другому розділі – *«Методологія дослідження механізмів формування внутрішньої безпекової політики держави»* – окреслено методологічні підходи до організації функціонування державної служби як суб'єкта формування внутрішньої безпекової політики та наукове обґрунтування побудови системи забезпечення внутрішньої безпеки держави, розкрито, на основі системного аналізу методологію побудови механізмів формування внутрішньої безпекової політики держави.

Визначено, що система забезпечення внутрішньої безпеки держави за своєю ієрархією являє собою тріаду взаємозалежних, взаємопов'язаних та підпорядкованих підсистем: безпека особистості – безпека суспільства – безпека держави.

Підкреслено, що головним призначенням системи забезпечення внутрішньої безпеки держави є реалізація життєво важливих інтересів

особистості, суспільства та держави з урахуванням та на основі взаємозалежності соціальних, економічних, політичних, екологічних, технологічних, інформаційних, оборонних, духовно-психологічних та інших чинників.

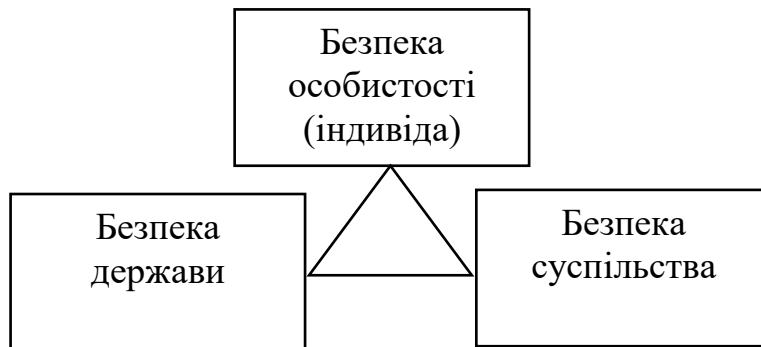

Рис. 1. Типологія забезпечення внутрішньої безпеки

Зазначено, що під системою забезпечення внутрішньої безпеки держави слід розуміти широкий комплекс різних державних та недержавних інститутів, утворень, органів та організацій, що діють на користь досягнення необхідного рівня її соціальної, політичної, економічної, оборонної, суспільної, інформаційної, технологічної, екологічної та інших видів захищеності від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Запропоновано розглядати комплексний механізм забезпечення внутрішньої безпеки держави у взаємозв'язку таких елементів державного управління як прогнозування виникнення загроз, їх запобігання та подолання наслідків, врахування ризиків.

Підкреслено, що одним із важливих напрямів забезпечення внутрішньої безпеки держави й водночас сферою подолання громадянського та правового нігілізму є пропозиція щодо механізмів з підтримки рівноваги політичної системи, досягнення політичної стабільності, не перешкоджаючи суспільному розвитку.

Визначено, що як механізм забезпечення та регулювання внутрішньої безпеки держави доцільно розширювати правову освіту та виховання населення. Такий механізм має бути реалізований у межах загальної середньої освіти. Як і загалом процес освіти, даний механізм передбачає безперервність, що реалізується через різні громадські та професійні об'єднання, кінцевою метою якого має стати формування та постійний розвиток громадянської культури та соціальної відповідальності.

Показано, що система забезпечення внутрішньої безпеки, як складова системи забезпечення національної безпеки держави, включає два аспекти: наявність відповідних структур і певного процесу прийняття та реалізації рішень з цих питань. Проте наявність структур безпеки не вирішує всіх проблем безпеки в країні. Вони можуть бути вирішені лише за умови діяльності цих структур у рамках єдиної системи. Також потрібен єдиний підхід до вирішення проблем безпеки, вироблений у масштабах держави, та відповідне

законодавство. Важливу роль також відіграє наявність механізму, що координує діяльність окремих елементів системи.

Підкреслено, що система забезпечення внутрішньої безпеки держави організаційно й функціонально базується на природній інтеграції зусиль суспільства та держави у сфері безпеки і, відповідно, включає громадську та державну підсистеми. При цьому діє принцип сполученості та одночасного збереження їх повної самостійності та незалежності, єдиного законодавчого регулювання їх діяльності та вирішення протиріч, що виникають.

Виокремлено пріоритетні завдання державної служби як суб'єкта забезпечення внутрішньої безпеки держави:

- охорона конституційного ладу України;
- захист прав, свобод та законних інтересів громадян;
- підтримання умов нормального функціонування та практичної діяльності інших державних органів;
- створення й зміцнення в суспільстві атмосфери спокою та стабільності;
- забезпечення виправлення суб'єктів, що залучаються до сфери запобіжного впливу;
- забезпечення ефективного функціонування правоохоронних органів відповідно до їхньої спеціалізації.

Виділено такі групи принципів функціонування державної служби в контексті реалізації внутрішньої безпекової політики:

- конституційні, що встановлюють базові основи організації державної служби України та передбачаються в Конституції України;
- організаційні, що регламентують загальні питання, пов'язані з діяльністю державної служби;
- галузеві, що визначають вимоги, які пред'являються до державних службовців стосовно конкретних сфер правовідносин.

Визначено основні функції органів системи забезпечення внутрішньої безпекової політики:

- формування єдиної державної та суспільної підсистем забезпечення безпеки України;
- реалізація заходів щодо захисту особистості, суспільства та держави від загроз їх життєво важливим інтересам;
- прогнозування загроз інтересам особистості, суспільства та держави в усіх сферах життєдіяльності;
- підвищення ефективності діяльності органів безпеки щодо усунення загроз життєво важливим інтересам як усередині країни, так і на регіональному та глобальному рівнях;
- розвиток наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт з питань захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Таким чином, система забезпечення національної безпеки має два виміри: існування відповідних структур і наявність процесу ухвалення та реалізації рішень у цій сфері. Водночас сама по собі наявність безпекових структур не

гарантує розв'язання всіх проблем у державі. Це можливо лише за умови їх функціонування в межах єдиної системи. Необхідними також є загальнодержавний підхід до вирішення питань безпеки та належна законодавча база. Важливе значення має й механізм координації діяльності окремих складових системи.

У третьому розділі – *«Аналіз сучасного стану реалізації внутрішньої безпекової політики»* – надано оцінку сучасним трансформаційним принципам реалізації внутрішньої безпекової політики, здійснено узагальнену характеристику особливостей формування та реалізації внутрішньої безпекової політики України, проаналізовано та систематизовано закордонний досвід та можливості системної імплементації передових практик забезпечення внутрішньої безпекової політики України.

Показано, що трансформація системи внутрішньої безпеки України відбувається в умовах, що є унікальними для сучасної європейської історії. Держава одночасно протистоїть масштабній зовнішній збройній агресії, впроваджує глибокі демократичні перетворення, реалізує процес децентралізації та активно просувається на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції. Така виняткова сукупність викликів формує надзвичайно складний контекст для реформування системи безпеки, де кожен з чинників не лише ускладнює реалізацію змін, а й потребує адаптованих, нестандартних підходів і рішень.

Комплексний аналіз даної трансформації дозволив обґрунтовано виокремити ключові принципи, що визначають особливості реалізації внутрішньої безпекової політики, до яких віднесено: людиноцентричність, інтегрованість, технологічність, резильєнтність, адаптивність, практичність, партисипативність, транспарентність, мультисекторальність, правову визначеність, континуальність, ресурсозабезпеченість, міжнародну інтегрованість, інклюзивність, гендерну чутливість, екологічність, культурну сенситивність. Гендерна чутливість як принцип трансформації визнає важливість врахування гендерних аспектів у всіх сферах безпекової політики. Цей підхід передбачає забезпечення гендерного балансу в безпекових структурах, врахування специфічних безпекових потреб жінок та чоловіків, протидію гендерно обумовленому насильству, створення безпечного середовища для всіх гендерних груп. Збільшення частки жінок у правоохоронних органах України до 25 % у 2024 р. позитивно вплинуло на якість комунікації з громадянами та ефективність роботи з певними категоріями правопорушень.

Екологічна безпека як інтегральний компонент внутрішньої безпеки відображає зростаюче усвідомлення взаємозв'язку між станом довкілля та безпекою громадян. Цей принцип передбачає інтеграцію екологічних ризиків в систему оцінки загроз внутрішній безпеці, розвиток спроможностей реагування на екологічні надзвичайні ситуації, протидію екологічним злочинам, врахування екологічних наслідків при плануванні безпекових операцій. Досвід реагування на екологічні наслідки військових дій показав критичну важливість цього виміру безпеки для здоров'я та життя громадян.

Інклюзивність як принцип забезпечує врахування потреб усіх груп населення в безпековій політиці, включаючи людей з інвалідністю, літніх людей, внутрішньо переміщених осіб, національні меншини. Цей підхід передбачає адаптацію безпекових сервісів до потреб різних груп, забезпечення доступності приміщень та послуг правоохоронних органів, розвиток спеціальних програм захисту вразливих груп, підготовку персоналу до роботи з різними категоріями громадян. Створення безбар'єрного середовища в поліцейських відділках та впровадження послуг жестової мови підвищило доступність правоохоронних послуг для людей з особливими потребами.

Культурна сенситивність відображає необхідність врахування культурного різноманіття українського суспільства в безпековій політиці. Цей принцип передбачає підготовку правоохоронців до роботи в мультикультурному середовищі, врахування культурних особливостей різних громад при плануванні безпекових заходів, протидію злочинам на ґрунті ненависті, розвиток міжкультурного діалогу як інструменту профілактики конфліктів. Досвід роботи поліції в регіонах з компактним проживанням національних меншин показує важливість культурної компетентності для ефективної правоохоронної діяльності.

Акцентовано, що практична реалізація трансформаційних принципів внутрішньої безпекової політики України вимагає переходу від концептуального рівня до конкретних механізмів, інструментів та проєктів, які б забезпечили втілення задекларованих підходів у повсякденну діяльність безпекових структур. Це створює практичну "дорожню карту" трансформації системи внутрішньої безпеки України.

Підкреслено, що внутрішня безпекова політика базується на практичних засадах реалізації системи державних заходів, стратегій і механізмів, що забезпечують підтримання громадського порядку та громадської безпеки, запобігання та боротьбу із злочинністю, протидію корупції, захист прав і свобод громадян, профілактику соціальних конфліктів та зменшення соціальної напруги, посилення довіри до інституцій державної влади, а також створення ефективної системи кризового реагування. Вона ґрунтується на правових нормах, стратегічному плануванні, інституційній спроможності та активному залученні громадянського суспільства.

Визначено, що для комплексного вирішення завдань внутрішньої безпекової політики, необхідно провадити наступні заходи: якісну модернізацію нормативно-правової бази шляхом приведення її у відповідність до реалій сьогодення, ліквідації прогалів, усунення суперечностей і правових колізій; подальше реформування та оптимізацію організаційно-структурної побудови правоохоронних органів для підвищення їхньої ефективності; створення сучасної, надійної системи інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів; зміцнення дисципліни, підвищення рівня законності у роботі правоохоронних структур, удосконалення координації та взаємодії між різними підрозділами як у межах відомств, так і на міжвідомчому рівні, а також розвиток міжнародного співробітництва; належне технічне забезпечення правоохоронних органів сучасними видами озброєння, засобами

індивідуального захисту, спеціальними засобами, оперативною, криміналістичною та інформаційною технікою, системами зв'язку, комп'ютерною технікою, транспортом, обмундируванням і спорядженням; підвищення рівня соціального захисту працівників правоохоронних органів, забезпечення належних правових, матеріальних і морально-психологічних умов служби, створення додаткових гарантій для самих співробітників і членів їхніх сімей, а також підвищення престижу правоохоронної служби, у тому числі шляхом активнішого залучення страхових механізмів і благодійних програм; формування позитивного іміджу правоохоронної системи у громадській свідомості, відновлення довіри громадян до правоохоронних органів через підвищення прозорості їх діяльності та ефективності реагування на виклики суспільства.

Систематизовано провідні міжнародні моделі у сфері забезпечення внутрішньої безпеки (див. Таблиця 1). У цілому, проаналізовані моделі демонструють, з одного боку, різноманітність підходів до забезпечення внутрішньої безпеки, з іншого боку, вони вирізняються спільним акцентом на впровадженні технологічних інновацій, акцентуванні на попереджувальному моніторингу стану критичної інфраструктури, надзвичайних ситуацій, фокусуванні на значних інвестиційних ресурсах при організації безпекових заходів, при формуванні професійних стандартів та підготовки кваліфікованих кадрів, а також підвищенні стійкості суспільства до різноманітних викликів та загроз.

Таблиця 1.

Провідні міжнародні моделі у сфері забезпечення внутрішньої безпеки

<i>Провідні міжнародні моделі</i>	<i>Ключові практики</i>
Американська модель	<ul style="list-style-type: none"> • централізована координація Департаменту внутрішньої безпеки; • концепція безпеки “всі загрози”, яка передбачає інтегровану систему реагування на природні катастрофи, техногенні аварії, терористичні акти та інші надзвичайні ситуації; • біометрична система US-VISIT; • формування культури безпеки громадян через програму “See Something, Say Something”; • публічно-приватне партнерство
Німецька модель	<ul style="list-style-type: none"> • федералізм безпеки; • кооперативна безпека; • програма KRITIS, яка об'єднує понад 2000 операторів критичної інфраструктури в дев'яти секторах: енергетика, водопостачання, харчування, охорона здоров'я, телекомунікації, транспорт, фінанси, страхування та державне управління; • національний центр кіберзахисту (Cyber-AZ), який працює в режимі 24/7 та координує реагування на кіберінциденти
Британська модель	<ul style="list-style-type: none"> • стратегія CONTEST як глобальний еталон комплексного підходу до протидії тероризму; • програма Prevent, яка є унікальним превентивним механізмом, що залучає понад 500 місцевих координаторів, 150 спеціалізованих поліцейських підрозділів та тисячі працівників освіти, охорони здоров'я та соціальних служб;

	<ul style="list-style-type: none"> • система відеоспостереження CCTV, яка є найрозвиненішою у світі, що створює щільну мережу моніторингу публічних просторів; • система автоматичного розпізнавання номерних знаків (ANPR), що створює всеосяжну мережу моніторингу транспорту; • громадський контроль
Французька модель	<ul style="list-style-type: none"> • план Vigipirate – комплексна система заходів безпеки, в якій кожен рівень передбачає конкретний набір з понад 300 заходів, що охоплюють 13 сфер діяльності, доповнений цифровою платформою, що дозволяє миттєво координувати дії всіх служб безпеки; • територіальна розвідка; • активне залучення збройних сил до забезпечення внутрішньої безпеки через операцію Sentinelle; • система кризового управління (CIC) оснащена найсучаснішими системами зв'язку та прямими каналами з усіма префектурами, військовими частинами та службами екстреної допомоги
Скандинавська модель	<ul style="list-style-type: none"> • суспільна безпека (Норвегія); • тотальна оборона (Швеція); • превентивна робота (Данія); • високий рівень довіри «держава-суспільство»; • волонтерські мережі безпеки, психологічна оборона
Азійсько-Тихоокеанська модель	<ul style="list-style-type: none"> • модель Smart Nation (Сінгапур), що інтегрує технології штучного інтелекту, великих даних та Інтернету речей у систему забезпечення безпеки; • програма J-Alert (Японія) забезпечує миттєве оповіщення населення через телебачення, радіо, мобільні телефони та гучномовці, охоплюючи 99,9% території країни; • програма U-City (Південна Корея), яка інтегрує міську інфраструктуру з системами безпеки через мережу сенсорів та камер, що дозволяє моніторити стан критичних об'єктів у режимі реального часу; • використання AI та Big Data у внутрішній безпеці; • масштабна цивільна оборона, раннє попередження катастроф
Ізраїльська модель	<ul style="list-style-type: none"> • цивільна стійкість населення; • кіберіндустрія світового рівня – програма CyberSpark створює унікальну екосистему, що об'єднує університети, стартапи, великі корпорації та урядові агенції для розроблення інноваційних рішень у сфері кібербезпеки; • інтегровані системи оповіщення; • система Home Front Command координує цивільну оборону, маючи у своєму розпорядженні понад 85000 волонтерів та 2500 штатних співробітників

Зазначено вектори, які можуть розглядатися як базис пріоритетних напрямів системної імплементації передових практик забезпечення внутрішньої безпекової політики України, серед яких: інституційна архітектура, превентивні механізми, технологічні рішення та суспільна стійкість.

Доведено, що системна імплементація передових практик в українському контексті вимагає врахування національної специфіки та наявних ресурсів, а ключовими напрямами адаптації міжнародного досвіду для України можуть бути: створення інтегрованої системи координації безпекових відомств на

зразок американського DHS або британського COBRA; розробка національної стратегії стійкості, що поєднує елементи скандинавської моделі суспільної безпеки та ізраїльського досвіду цивільної готовності; впровадження сучасних технологій безпеки з урахуванням досвіду Сінгапуру та Південної Кореї, але адаптованих до українських реалій та ресурсів; розвиток системи превентивної роботи з громадами на основі британської програми Prevent та європейської RAN; створення ефективної системи кіберзахисту з використанням естонського та ізраїльського досвіду. Зазначені вектори можуть розглядатися як базис пріоритетних напрямів системної імплементації передових практик забезпечення внутрішньої безпекової політики України (рис. 2).

Рис. 2. Пріоритетні напрями системної імплементації передових практик забезпечення внутрішньої безпекової політики України

Правова база є фундаментом ефективної системи внутрішньої безпеки. Аналіз показує необхідність гармонізації українського законодавства з кращими міжнародними стандартами при збереженні балансу між безпекою та правами людини. Досвід європейських країн у створенні правових механізмів контролю за діяльністю спецслужб та забезпечення прозорості безпекової політики є особливо актуальним для України.

У четвертому розділі – *«Шляхи вдосконалення механізмів формування внутрішньої безпекової політики держави»* – обґрунтовано стратегічні орієнтири вдосконалення механізмів формування внутрішньої безпекової політики держави, виокремлено та запропоновано пріоритетні напрями розвитку внутрішньої безпекової політики України, надано критерії оцінки ефективності механізмів формування внутрішньої безпекової політики.

Визначено основні взаємопов'язані пріоритети вдосконалення внутрішньої безпекової політики в Україні:

– боротьба з корупцією: Україні потрібно буде продовжувати консолідувати свої зусилля на шляху до демократичного врядування шляхом викорінення корупції в усіх державних органах;

– справедливість: населення очікує, що винуватці військових злочинів будуть притягнуті до відповідальності, а жертви будуть реабілітовані та підтримані;

– оборона: Україна буде змушена захищатися від російських багатовимірних загроз її суверенітету та незалежності, а ветерани та їхні родини потребуватимуть реінтеграції в суспільство;

– цивільна правоохоронна діяльність: населення сподіватиметься на безпеку для всіх українців і вимагатиме неупередженого виконання законів на всій території України, включно з деокупованими територіями.

Зазначено, що досягти високих результатів у забезпеченні внутрішньої безпеки є неможливим у суспільстві, що перебуває у стані роз'єднаності та внутрішнього розколу. У зв'язку з цим одним із головних напрямів забезпечення внутрішньої безпеки слід вважати державні механізми консолідування суспільства, якісної зміни ставлення громадян до державних органів влади, підвищення легітимності інститутів державного управління у законодавчій, виконавчій та судовій гілках влади.

Запропоновано напрями вдосконалення правового, інформаційного й інституційного механізмів формування внутрішньої безпекової політики.

Зокрема, в межах правового механізму формування внутрішньої безпекової політики запропоновано здійснювати подальше вдосконалення законодавства в частині забезпечення захисту особистих прав і свобод громадян, діяльності громадських організацій, а також можливого спектру їх взаємодії з органами влади. Крім того, необхідним є впровадження послідовної й транспарентної політики та правозастосовної практики щодо протидії корупції. Таким чином, першу групу механізмів державного управління у сфері внутрішньої безпеки пропонується розглядати як механізми стабілізації соціально-економічної та політичної ситуації без максимального розширення повноважень держави у сфері внутрішньої безпекової політики.

У межах інституційного механізму формування внутрішньої безпекової політики об'єктивно обґрунтованим видається необхідність розвитку громадянської активності, підтримки та розвитку громадських організацій. Це сприяло б формуванню вищого рівня консолідації громадян у суспільстві.

У межах інформаційного механізму формування внутрішньої безпекової політики пропонується широке та повне інформування громадян щодо актуальних значень та змін соціально-економічних показників розвитку суспільства, індексації пенсійних виплат, реформування у сфері праці та соціального обслуговування, що дозволить уникнути наростання протестних настроїв серед громадян, оскільки буде нівельовано базу формування уявлень громадян про існування крайньої соціальної несправедливості у суспільстві.

Запропоновано розділити критерії результативності внутрішньої безпекової політики між трьома групами.

До першої групи відноситься критерій «довіра влади». Враховуючи специфічний зв'язок теорії та практики забезпечення внутрішньої безпеки з правами і свободами громадянина, а також з його життям та здоров'ям, пропонується серед основних показників виділяти рівень злочинності за період, що оцінюється. При цьому під злочинністю в даному контексті розумітиметься весь набір її прояву: корупція, наркотрафік, пряма загроза життю та здоров'ю населення на побутовому рівні, терористична діяльність тощо. Ще одним важливим показником у цій сфері є рівень міграційного навантаження через те, що багато злочинів можуть бути спровоковані ним. Рівень реалізації державних і регіональних програм забезпечення внутрішньої безпеки вважається тут одним з основних показників, оскільки має системоутворюючий потенціал регулювання політико-правової сфери. Останнім показником, що відноситься до зазначеної групи, можна вважати рівень протестних настроїв громадян.

У межах другої групи виокремлюється критерій «громадські об'єднання», пов'язаний з основними показниками у культурно-духовній сфері. Показники, що виділяються тут, охоплюють питання культурно-духовних основ суспільства та забезпечення його потреб у розвитку. Так затребуваність ідей патріотизму в суспільстві, як осьового вектора державного розвитку, через неоднозначність своїх проявів потребує окремої оцінки у критерії, що виділяється. Доступ до культурних цінностей для широких мас, кількість заходів (запланованих та реалізованих на оцінюваний період) різних міністерств та відомств рівнів державної влади, які безпосередньо чи опосередковано реалізують завдання міжнаціонального та міжконфесійного діалогу, також відповідає потребам оцінки критеріїв ефективності внутрішньої безпекової політики. На окрему увагу заслуговує показник залучення громадян до діяльності інститутів громадянського суспільства, оскільки він може віддзеркалювати актуальний рівень громадянської активності, а також рівні консолідації суспільства через інститути громадянського суспільства.

В межах третьої групи виділяється критерій «добробут», пов'язаний з основними показниками у соціальній сфері. Показники, що виділяються тут, описують основні характеристики соціальної сфери, що є значущими при розробці та реалізації механізмів державного управління у цій сфері.

Визначено ефективність механізмів формування внутрішньої безпекової політики як співвідношення отриманого результату від їх реалізації до максимально можливого обсягу зважених витрат на їх розробку та впровадження. Цей результат можна описати, як стан максимуму керованості соціальної сфери за активного сприяння та конструктивного діалогу органів державної влади та місцевого самоврядування, а також громадянського суспільства на основі врахування непорушності прав і свобод людини та громадянина, в інтересах суспільного розвитку, зі збереженням стійкості політичної системи. При цьому зваженими витратами на одержання ефективного результату слід вважати тимчасове обмеження всіх громадян або їх частини у будь-яких політичних, громадянських, економічних, соціальних та інших правах за дотримання інтересів суспільного розвитку.

Обґрунтована реалізація інформаційних механізмів забезпечення внутрішньої безпеки на короткострокову та середньострокову перспективи. Всі механізми, що складаються із заходів та технологій у даному контексті, пропонується розглядати в послідовному розподілі за напрямками реалізації.

Розширення можливості висловлювання власної позиції громадян щодо подальшого шляху розвитку держави у виборчому процесі також потребує розробки технології її реалізації. Детальне опрацювання технологічних фаз реалізації відкритих майданчиків для висловлювання своєї позиції є важливим і виправданим для реалізації механізмів державного управління у сфері внутрішньої безпеки за умови підтримки безпеки життя та здоров'я її учасників. Реалізація такої технології без системного підходу до масової політичної освіти в країні може призвести до несприятливих результатів. У зв'язку з цим окремо слід наголосити на важливості системного та послідовного підходу до реалізації заходів та технологій впровадження механізмів державного управління у сфері внутрішньої безпеки.

Видається обґрунтованою розробка та застосування технологій інформаційної взаємодії держави та суспільства з акцентуванням уваги громадян на демократичних засадах реалізації права меншості на власну позицію, а також політичного плюралізму. Характеристики інформації, що використовується в рамках цілеспрямованого соціально-політичного інформування громадян з боку держави, можуть стати вирішальними для політичного конфлікту. З технологічної точки зору видається складним у сучасних умовах забезпечити абсолютність таких характеристик інформації як точність, актуальність і повнота. У той самий час, постійне прагнення до вдосконалення у цій сфері може значно знизити рівень напруженості в суспільстві.

Вільний доступ до інформаційних ресурсів політичної меншини забезпечить підтримку соціально прийнятної рівня рівноваги опозиції та влади. Однак надання абсолютної свободи висловлювання особистої політичної позиції громадян чи груп громадян може сприяти збільшенню загроз внутрішній безпеці у формі прояву політичного та інших форм екстремізму. При створенні та реалізації технологій та механізмів забезпечення демократичних прав і свобод громадян у процесі інформаційної взаємодії

держави та опозиційних груп громадян необхідно усвідомлювати раціонально обґрунтовану потребу в певному обмеженні свободи висловлювань на користь підтримки безпеки суспільства в цілому.

Для запобігання формуванню войовничих груп позасистемної опозиції, які трактують такий захід усвідомленого обмеження свободи висловлювань громадян як політичні репресії, доцільно використовувати заходи пропагандистського характеру. У матеріалах, які будуть використовуватися проти груп позасистемної опозиції, в цьому контексті обґрунтованим є реалізації принципу раціонального послідовного роз'яснення (доказу) неповноцінності та антидержавної, антигромадської спрямованості таких дій. Як і розглянуті вище заходи та технології, цю технологію слід розглядати як елемент системи масової політичної освіти у країні.

Запропоновані напрями вдосконалення механізмів формування внутрішньої безпекової політики спрямовані на зниження ризиків, рівня викликів, небезпек та загроз для внутрішньої безпеки, особливо для регіонів України з найменшими показниками ефективності внутрішньої безпекової політики.

У п'ятому розділі – *«Моделювання концепції вдосконалення процесів формування внутрішньої безпекової політики держави»* – сформовано пропозиції щодо концептуальної моделі безпеки соціального об'єкта, обґрунтовано напрями модернізації системи забезпечення внутрішньої безпеки запропоновано інноваційні механізми формування та реалізації ситуаційної моделі забезпечення внутрішньої безпеки.

Показано, що найважливішими загрозами для внутрішньої безпеки є такі: різке погіршення всіх соціальних показників якості життя та соціального захисту населення; велика питома вага людей, що живуть за межею бідності; майнова диференціація населення; розшарування суспільства на вузьке коло багатих і переважну масу незабезпечених людей; наростання процесів соціальної напруженості.

Зазначено, що загрози для внутрішньої безпеки виражаються у таких явищах, як: незахищеність значної частини населення, що особливо потребують допомоги (інваліди, біженці, вимушені переселенці та ін.); обмеження або неврегульованість прав людини та громадянина (право на матеріальне забезпечення у старості, право на свободу пересування, на безпечні умови життя, на житло та ін.); незадовільний стан медичного обслуговування населення, постачання його ліками, медичної (у тому числі стаціонарної) допомоги найбільш уразливим категоріям населення (діти, пенсіонери, хронічно хворі тощо); зростання хронічного алкоголізму та наркоманії серед різних верств населення; зростання небезпечних захворювань епідемічного характеру, таких як СНІД, туберкульоз, сифіліс та інші венеричні захворювання, дедалі ширше поширення їх серед молоді; підвищення захворюваності та смертності населення в окремих професійних та вікових групах, у тому числі смертності новонароджених; масові стресові розлади, зростання суїцидних проявів, руйнування моральних підвалин та духовна деградація значної частини населення; зниження тривалості життя населення,

зростання смертності та падіння народжуваності, що перейшли критичний рубіж, за яким починається депопуляція (скорочення чисельності) населення; підвищення небезпеки здоров'ю населення у зв'язку з погіршенням умов праці, побуту, відпочинку, харчування, навчання та виховання дітей та підлітків; підвищення техногенних навантажень на людину за одночасного різкого зниження адаптаційних можливостей організму; невідповідні міграційні процеси; еміграція інтелектуальної та професійної еліти; хаотичність та недостатня регульованість внутрішньої міграції.

Запропоновано послідовність етапів формування концептуальної моделі безпеки певного соціального об'єкта:

- аналіз та оцінка вихідної інформації;
- формування ціннісно-цільової установки;
- виділення параметрів, які порушують функціонування соціальної системи;
- визначення критеріїв безпеки соціального об'єкта;
- опис механізмів безпеки.

Наведене вище надало можливість встановити послідовність етапів побудови концептуальної моделі безпеки соціального об'єкта (рис. 3).

Підкреслено, що результатом двох перших етапів формування моделі безпеки певного соціального об'єкта повинні стати формування переліку інтересів та розстановка пріоритетів у сфері забезпечення безпеки соціального об'єкта.

Визначено, що, разом з тим, запропонована методика побудови концептуальної моделі безпеки певного соціального об'єкта була б неповною без визначення універсального переліку базових моделей, що є структурними елементами загальної, системної моделі безпеки. Такий перелік має охоплювати всі сфери життєдіяльності соціальної системи і тому містити такі базові моделі: політичну, економічну, соціокультурну, екологічну та інформаційну.

Зазначено, що метою системи забезпечення внутрішньої безпеки є формування та реалізація механізмів, які дозволяють виробити політику і стратегію держави і суспільства у сфері забезпечення внутрішньої безпеки та реалізувати її у конкретних функціях сил, окремих органів та осіб, які беруть участь у забезпеченні внутрішньої безпеки з метою протидії внутрішнім загрозам національним інтересам країни.

До основних параметрів системи забезпечення внутрішньої безпеки запропоновано віднести: надійність; забезпечення виконання цілей системи в повному обсязі; розумну достатність, обмежену можливостями держави формувати і утримувати систему.

Основними принципами функціонування системи внутрішньої безпеки є: законність; дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави; взаємна відповідальність особи, суспільства та держави щодо забезпечення безпеки; інтеграція із зовнішніми міжнародними структурами забезпечення безпеки; дотримання Конституції та законодавства України при здійсненні діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки; єдність, взаємозв'язок, збалансованість політичних, економічних й інформаційних заходів забезпечення внутрішньої безпеки; дотримання норм

міжнародного права та українського законодавства під час здійснення заходів примусового характеру, зокрема, з використанням військової сили; поєднання централізованого та децентралізованого управління силами та засобами забезпечення безпеки з розмежуванням повноважень у цій сфері між органами державної влади та місцевого самоврядування.

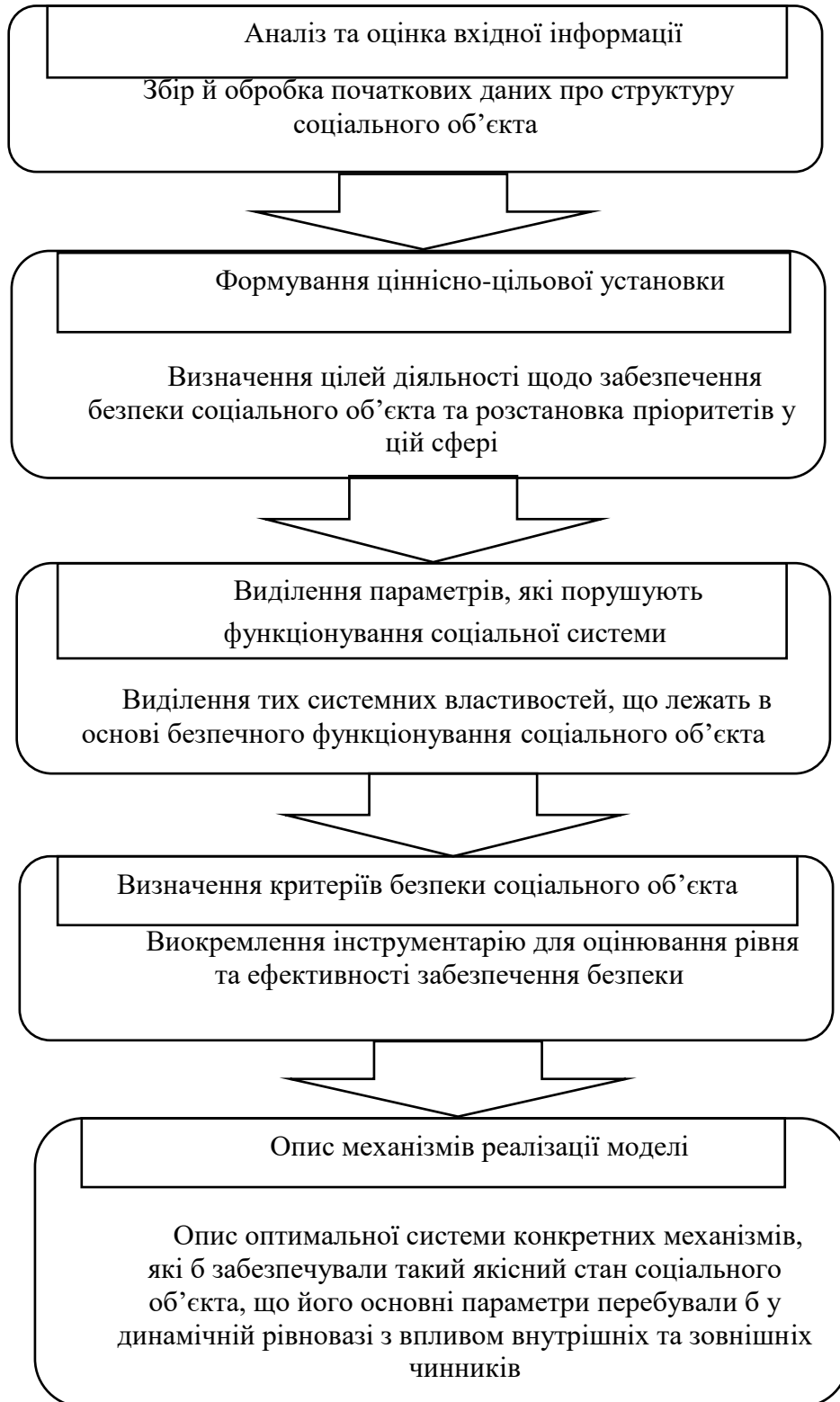

Рис. 3. Послідовність етапів побудови концептуальної моделі безпеки соціального об'єкта

Виходячи з цільового призначення системи внутрішньої безпеки, основних принципів функціонування та її параметрів, визначено композицію системи забезпечення внутрішньої безпеки держави:

- цілі системи як відображення об'єктивних потреб особистості, суспільства, держави у надійній захищеності їх інтересів усередині країни;
- інтереси особистості, суспільства, держави як усвідомлення потреби у безпечному існуванні та прогресивному розвитку;
- цінності особистості, суспільства, держави як сукупність матеріальних та духовних цінностей країни зі своїми світоглядними витоками, культурними, соціально-географічними та демографічними характеристиками;
- сили та засоби, спеціально призначені для забезпечення внутрішньої безпеки, створені відповідно до закону;
- органи, що відповідають цілям системи, та володіють необхідною інформацією, силами та засобами для впливу на зміни стану системи з метою приведення її в стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави;
- об'єкти внутрішньої безпеки, тобто особистість, суспільство, держава;
- ресурси забезпечення внутрішньої безпеки.

Показано, що основні зв'язки структурних компонентів системи внутрішньої безпеки відбиваються у структурному підході. При системному підході увага зосереджується на п'яти основних компонентах:

- гностичному, що включає дії щодо накопичення та аналізу нових знань, інформації про реальні та потенційні загрози;
- проєктувальному, що включає дії, пов'язані з плануванням діяльності за напрямом досягнення цілей системи;
- конструкційному, що включає дії, пов'язані з вирішенням завдань щодо відбору та композиційної побудови впливу на систему з використанням сил і засобів на кожному етапі досягнення цілей, а також визначення особливостей діяльності щодо забезпечення безпеки в кожній сфері на конкретному етапі;
- комунікаційному, що включає дії, пов'язані із встановленням доцільної та конструктивної взаємодії між органами, силами та засобами у процесі функціонування системи;
- організаторському, що включає дії, пов'язані з реалізацією конкретного впливу на загрози інтересам особистості, суспільства і держави з метою їх усунення (парування, локалізації).

Підкреслено, що розглянуті структурні компоненти є принциповою концептуальною моделлю системи забезпечення внутрішньої безпеки в найзагальнішому вигляді, яка задовольняє всім формальним ознакам будь-якої соціальної системи, а саме:

- пов'язаності (цілісності), що передбачає обмеження дослідження виділенням вивчених залежностей між об'єктивними областями;
- константності (стабільності), що передбачає відтворюваність (модельована система може бути виявлена в різноманітних умовах і виявляється інваріантною при зміні ряду параметрів явища);
- технологічності (модель повинна перевірятися у реальному

експерименті та спостереженні);

– спостережуваності (можливості пов'язати ключові елементи теоретичної моделі з реальними ефектами, які можна фіксувати у сфері об'єктів, що вивчається);

– огляду (включення в модельні можливості мінімальної кількості параметрів).

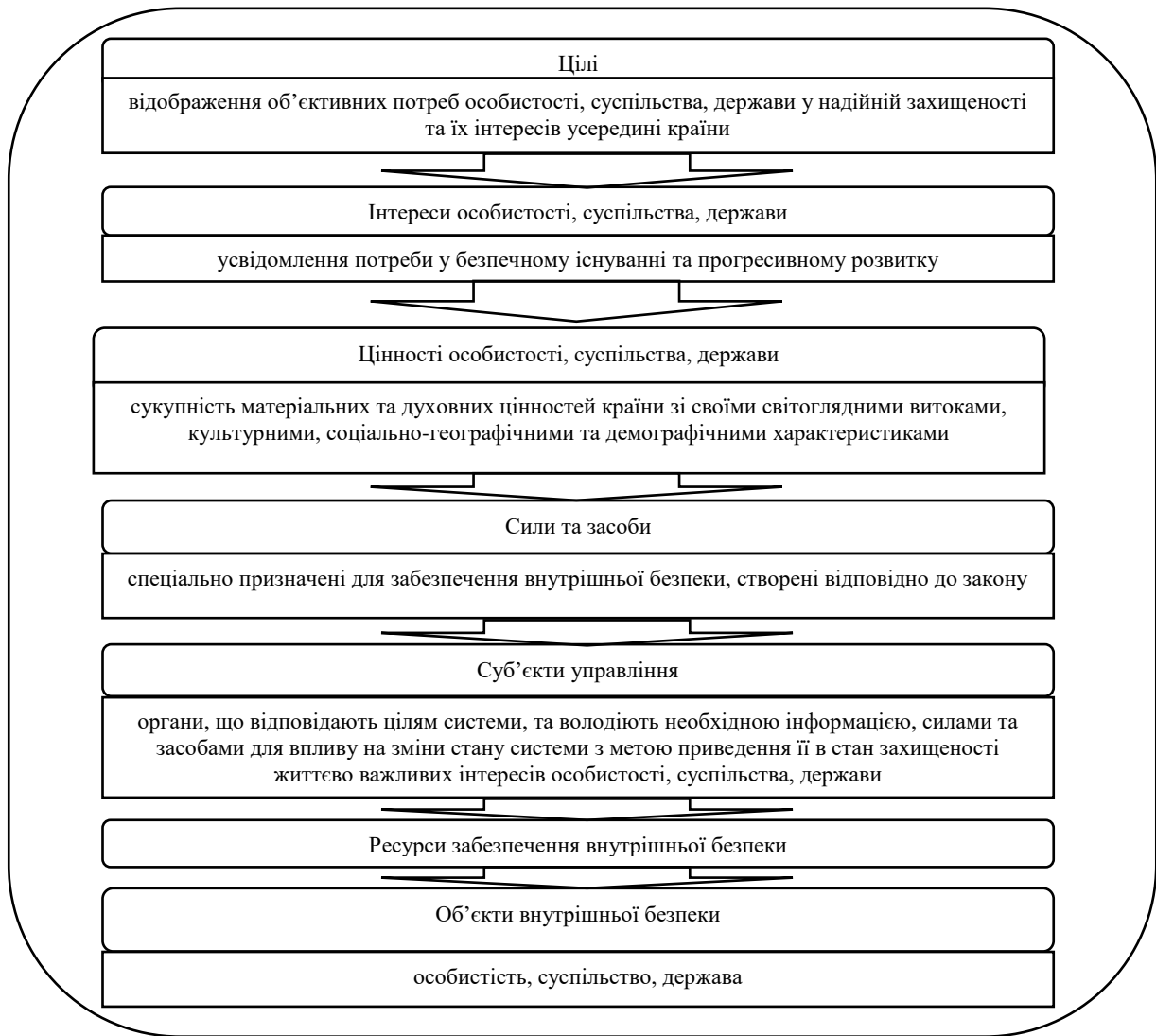

Рис. 4. Композиція системи забезпечення внутрішньої безпеки держави

Зазначено, що функціонування системи забезпечення внутрішньої безпеки держави включає три взаємопов'язані між собою напрями, а саме:

– вироблення політики держави щодо захисту своїх життєво важливих інтересів. Це передбачає розробку концептуальних поглядів на проблему безпеки загалом та на її окремі складові (концепція зовнішньої політики у сфері воєнної, економічної, екологічної, інформаційної та інших видів безпеки);

– реалізація комплексних програм, планів та поточних заходів у різних сферах безпеки. Це пов'язано з розробкою та реалізацією екстрених заходів, спрямованих на вирішення криз, конфліктів та інших надзвичайних ситуацій,

що загрожують безпеці України;

– розробка концепції безпеки для перехідного періоду, коли відбуваються якісні зміни стану суспільства та держави, що супроводжуються політичними та економічними кризами, соціальними конфліктами, які дестабілюють соціально-політичну ситуацію в країні та в окремих її регіонах.

Підкреслено, що поряд із загальною концепцією безпеки перехідного періоду доцільно розробляти приватні концепції безпеки стосовно різних умов розвитку суспільних відносин і соціально-політичної й оперативної обстановки, що складається.

Виокремлено стратегічні пріоритети модернізації внутрішньої безпекової політики держави, серед яких:

– мобілізація всіх можливих резервів, джерел бюджетних доходів податкового характеру для виходу України з кризи;

– централізація валютних резервів країни, а також контроль за ціноутворенням та поставками у сфері природних монополій;

– акцентування грошово-кредитної політики на підтримку виробництва з відповідним регулюванням грошових потоків і відсоткових ставок;

– боротьба з корупційними проявами; очищення товаропровідної мережі від криміналу;

– вживання екстрених заходів щодо захисту внутрішнього ринку та стимулювання конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників;

– проведення активної промислової, структурної та науково-технічної політики; розвиток демократичної, правової держави;

– недопущення загострення соціального та політичного протистояння, що створює небезпеку політичних криз;

– досягнення суспільної згоди, сприятливого соціально-психологічного та морального клімату в суспільстві; надійний захист життя, здоров'я, майна, прав і свобод громадян;

– створення умов існування та розвитку сім'ї, її державна підтримка;

– підвищення доступності та ефективності рівня освіти;

– досягнення реальних зрушень у боротьбі зі злочинністю, вдосконалення законодавства з метою усунення юридичних передумов, що полегшують скоєння різноманітних злочинів і зловживань;

– проведення збалансованої регіональної політики, оптимальне співвідношення інтересів центру та регіонів, що перебувають у різних природно-кліматичних, соціально-економічних умовах;

– реалізація демократичної національної політики.

Зазначено, що ситуаційна модель забезпечення та регулювання внутрішньої безпеки спрямована на пошук балансу між регулюючою роллю держави та розширенням функцій громадських організацій у внутрішній безпековій політиці, а також балансу між механізмами, які дозволяють її реалізувати.

Підкреслено, що, в силу того, що запропонована модель залежить від динаміки змін у соціально-політичній системі, успішними стратегіями в цьому зв'язку можуть бути такі, що:

– поєднують високий рівень і свободу розвитку інститутів громадянського суспільства за максимальної демократичності державно-політичних механізмів забезпечення внутрішньої безпеки. У такій ситуації роль провідного суб'єкта системи забезпечення внутрішньої безпеки відіграють інститути громадянського суспільства;

– мають широкий доступ інститутів громадянського суспільства та громадських організацій до достатньо повної інформації про політико-управлінську діяльність держави у сфері внутрішньої безпеки, за наявності певних тимчасових обмежень у правах громадських організацій;

– матимуть обмеження на доступ до окремих видів інформації про діяльність держави для особи і суспільства із закріплюваними фінансово-економічними механізмами обмеження діяльності громадських організацій (наприклад, особливу увагу держави до державних структур, що мають доступ до державної таємниці та мають співробітництво з громадськими організаціями щодо реалізації громадського контролю);

– вводять тимчасове чи постійне обмеження на проведення та участь у мітингах, зборах для особистості, із запровадженням прямої регулюючої ролі держави та її інститутів у діяльність громадських організацій (наприклад, на територіях, де вводиться режим надзвичайної ситуації, комендантської години).

Наголошено, що механізми формування та реалізації ситуаційної моделі забезпечення та регулювання внутрішньої безпеки передбачають наявність відповідних структур, їх функцій, певних процедур ухвалення та реалізації рішень з питань безпеки та є простором взаємопов'язаної діяльності держави та громадських інститутів щодо ефективного регулювання цієї сфери.

Суб'єктами зазначених механізмів виступають органи законодавчої, виконавчої й судової влади, державні, громадські та інші об'єднання та громадяни, які беруть участь у забезпеченні внутрішньої безпеки відповідно до законодавчих та підзаконних нормативних актів, а також законодавство, яке регламентує відносини у сфері безпеки.

Підкреслено, що перспективним механізмом реалізації внутрішньої безпекової політики держави є розробка системи цінностей, спрямованих на формування образу єдиної нації. Технології формування та розвитку громадянської освіти населення країни, що сприяє подоланню криз розвитку суспільства, є механізмом перспективного парирования викликів і загроз для внутрішньої безпеки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено нове вирішення наукової проблеми обґрунтування теоретико-методологічних засад та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення та функціонування комплексного механізму формування внутрішньої безпекової політики.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну

методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають можливість зробити у дисертації такі висновки:

1. Крізь призму державного управління визначено сутнісну характеристику та змістове наповнення формування внутрішньої безпекової політики. Зазначено, що внутрішня безпека є системою певних властивостей суспільства, за якої за рахунок внутрішніх механізмів, опосередкованих функціонуванням різних державних і громадських інститутів зберігається його стійкий стан та розвиток, забезпечуються умови для реалізації інтересів особистості, суспільства та держави і одночасно їх захищеність від загроз, а також надзвичайних ситуацій соціального, природного та техногенного характеру. Конфігурація безпеки, пов'язана з геополітичними питаннями стратегічної стабільності і військово-політичними проблемами, має величезне значення для стійкого розвитку держав. Однак часто процеси глобалізації в зовнішній діяльності держав входять в протиріччя з поточними потребами розвитку регіонів.

2. Окреслено методологічні підходи до організації функціонування державної служби як суб'єкта формування внутрішньої безпекової політики. У процесі дослідження охарактеризовано системи управління державною службою, які включають центральні та місцеві органи влади, а також відповідні комісії. Важливим є забезпечення ефективної роботи державних органів відповідно до їх компетенції, що вимагає визначення чітких цілей, завдань та принципів функціонування інституту державної служби України.

3. Науково обґрунтовано побудову системи забезпечення внутрішньої безпеки держави. Визначено, що безпеку системи характеризує допустима міра громадського вираження протиріч між цінністю свободи людини і незабезпеченою його безпекою. Нездатність ефективно долати зовнішні загрози може проявлятися як зростання національного і регіонального сепаратизму, крім того, наявність низького геополітичного статусу країни, схильність влади країни до тиску ззовні, відсутність інвестицій або їх гіперболічне зростання, недопустиме вивезення вітчизняних капіталів за межі держави також може породжувати виклики і ризики безпеки.

Використання мережевого підходу дозволяє створювати умови для забезпечення безпеки на основі культури безпеки і геокультури, інтегрувати розподілений в просторі потенціал кожного учасника, об'єднуючи їх в єдину систему. Мережі створюють соціальну основу для об'єднання інститутів громадянського суспільства міжнародних, урядових, некомерційних, приватних – у прагненні досягти цільових орієнтирів, у підвищенні адаптаційних можливостей кожного учасника і реалізації їхніх інтересів.

4. На основі системного аналізу визначено стратегічні орієнтири вдосконалення механізмів формування внутрішньої безпекової політики держави. Окреслено, що соціалізація внутрішньої безпеки як процес створення системи соціальних детермінант зниження конфліктного потенціалу в суспільстві і утримання індивіда у рамках цінностей, що легітимують державою, припускає рішення двох завдань, що стоять перед державою, а саме: створення соціальних умов для зниження конфліктного потенціалу суспільства

і впровадження цінностей існуючого суспільства у свідомість, за допомогою виховання, освіти, пропаганди і агітації. Ці два завдання вирішуються шляхом зниження протистояння кожного індивіда, як державі, так і громадянському суспільству. Вирішуються ці завдання за рахунок створення несуперечливої соціально-класової структури, з мінімальною соціальною диференціацією, яка мінімізує конфліктний потенціал суспільства.

Об'єктом особливого соціального «силового механізму» виступає соціальна структура, на яку може і повинна чинити дію держава. Державний примус у формуванні соціальної структури, в якій відсутні істотні відмінності, повинно стати для держави генеральною лінією політики у сфері забезпечення внутрішньої безпеки. Для реалізації подібної політики потрібні органи, наділені повноваженнями розробки стратегії зміни соціальної структури, у напрямі зниження існуючих регіональних, національних і соціальних відмінностей. Потрібна воля панівного класу і потрібні економічні умови, що вимагають зміни соціальної структури суспільства.

5. Виокреслено пріоритетні напрями розвитку внутрішньої безпекової політики України. Головним потенціалом забезпечення внутрішньої безпеки служать ресурси, які дозволять впоратися з кризою управління. Для розробки політичної стратегії безпеки використовуються методики управлінської діагностики і динамічного моделювання об'єктів управління, недостатнє управління провокує виникнення відсталих регіонів, ринків насильства і загрозу сепаратизму. Методика оцінки управління регіональними процесами включає такі індикатори: загальну характеристику регіону, основні соціально-економічні показники (питома вага регіону в соціально-економічних показниках, питома вага міського і сільського населення, напрями міграції і інше), показники соціально-політичної безпеки (чисельність громадських об'єднань, етнополітична активність, розвиненість демократичних інститутів, рівень толерантності і соціальної довіри, престиж загальнонаціональних цінностей і інше), показники зовнішньо-політичної безпеки (стабільність – нестабільність у сусідніх країнах, розвиненість зовнішніх зв'язків, наявність і вплив діаспор і інше).

6. Обґрунтовано критерії оцінки ефективності механізмів формування внутрішньої безпекової політики. На основі поліпарадигмального підходу доведено, що основними загрозами і політичними ризиками безпеки в процесі здійснення стратегії розвитку є загрози геополітичного характеру, пов'язані з кардинальними трансформаціями усього світопорядку, а також виклики глобалізації, що виражаються в послабленні здатності держави забезпечувати стійкий політико-правовий порядок на території країни, визначено, що значимими політико-інформаційними ресурсами забезпечення внутрішньої безпеки виступають організаційні, синергетичні, інформаційні технології, матеріальні ресурси і нематеріальні символічні системи.

7. Визначено напрями формування концептуальної моделі безпеки соціального об'єкта. Обґрунтовано, що оптимізації процесу вироблення політичної стратегії внутрішньої безпеки сприяє гармонізація макро- і мікрополітики, а послаблення здатності держави забезпечувати стійкий

політико-правовий порядок обумовлено їх конфронтацією, доведено, що проблема ослабленої державності може вирішуватися за допомогою механізмів дискурсивного конструювання реальності.

Розробка політичної стратегії безпеки спирається на об'єктивну і усебічну оцінку на основі індикаторів і порогових значень стану досліджуваної соціальної спільності і соціально-політичного середовища. Моделі безпеки визначають специфіку регіонів, що входять в соціально-політичний простір національної держави, а адекватний вибір моделі регіональної безпеки дозволяє визначити найбільш сприятливий розвиток регіону з точки зору його безпеки, що у свою чергу обумовлює безпеку і стійкий розвиток суспільства в цілому.

8. Надано пропозиції щодо модернізації системи забезпечення внутрішньої безпеки через аналіз глобальних тенденцій в області безпеки суспільства і людини, який показав, що небезпеки і загрози набувають усе більш комплексного взаємопов'язаного характеру. Чинники, що впливають на посилення безпекових заходів під впливом глобалізації і внутрішніх соціально-політичних процесів, згруповані автором за напрямками, а саме:

які викликані переходом до нового соціально-економічного і політичного устрою, та виражаються в загостренні соціальної напруженості, породженої глибокою кризою практично в усіх сферах громадського життя, криміналізації, локальних конфліктах. Потреба в соціально-політичних перетвореннях обумовлена багато в чому з тенденціями світового розвитку, особливо з процесами глобалізації і інформатизації, виникненням транснаціональних корпорацій, що вступили в суперництво з провідними країнами за економічне панування у світі;

які пов'язані з недостатнім розвитком політичної системи і демократії та обумовлені недостатньою розвиненістю громадянського суспільства, цивільної самосвідомості, нав'язуванням правлячою елітою нетрадиційних для суспільства соціально-політичних нововведень без достатньої підготовки на тлі зіткнення світоглядних позицій громадян з існуючим режимом правління в країні, скороченням можливості громадян впливати на результати виборів, виключенням їх участі з процесів реформування, проведення соціально-економічних реформ.

9. Удосконалено механізми формування та реалізації ситуаційної моделі забезпечення внутрішньої безпеки. Констатовано та науково окреслено, що безпека соціальної системи має на увазі наявність безлічі станів, при яких цілісність, стійкість і інші важливі для її збереження параметри залишаються в допустимих межах, визначуваних потребами самої системи. Таким чином, забезпечення безпеки не є стримуючим чинником, що перешкоджає інноваціям, а, навпаки, сприяє активній успішній адаптації до умов існування, що змінюються, відповідно до принципу «без безпеки немає розвитку, без розвитку немає безпеки». Ефективна політика у даному контексті – це таке управління конфліктними взаємодіями в суспільстві, яке відбивається в політичному дискурсі як найбільш впливова ідеологема, «політична формула», що підтверджує легітимність владної еліти, що прагне до збереження інституціональної структури, що склалася, включає зусилля із відтворення ідеї єдиної державності.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах
даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Paliukh, V., Kovtun, I., Pidlisna, T., Tatarnikova, T., & Poroka, S. The Influence of National Information Security Policies on Advancing Higher Education. *Qubahan Academic Journal*. 2025. Vol. 5(1). Pp. 628-639. (Q2) <https://doi.org/10.48161/qaj.v5n1a1500>. *Особистий внесок: визначено вплив внутрішнього безпекового інформаційного середовища на розвиток вищої освіти.*
2. Kryshtanovych, Svitlana, Tatarnikova, Tetiana, Rybkina, Svitlana, Kopanchuk, Olena, and Motorny, Vladimir. Scientific and Methodological Approach to Strengthening Intellectual Security and Human-Centricity through Optimizing the Use of Artificial Intelligence. *International Journal of Religion*. 2024. Vol. 5(9). Pp. 760-771. <https://doi.org/10.61707/p60brq41>. *Особистий внесок: визначено методологічні підходи до формування безпекового інформаційного середовища.*
3. Paliukh, V., Trobiuk, V., Tatarnikova, T., Yakymenko, S., & Verba, S. Modernization of the Educational Process Through the Implementation of a Modern Strategy for Ensuring Information Security. *Ad Alta-Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14(1). *Special Issue*. Pp. 152-156. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140141/papers/A_25.pdf. *Особистий внесок: автором визначені стратегічні напрями безпеки освітнього процесу.*
4. Zhovnirchuk, Y., Larina, N., Stoliar, Y., Tatarnikova, T., & Sukharnykov, V. Innovative Approaches in Public Administration: Strategies and Tools for Achieving Sustainability. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69(02). Pp. 1191-1197. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.3.2024.40>. *Особистий внесок: визначено інноваційні напрями розвитку безпекового середовища.*

Статті у наукових фахових виданнях

5. Татарнікова Т. О. Аналіз міжнародного досвіду щодо механізмів державного управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 4. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.4.21>
6. Татарнікова Т. О. Внутрішня безпекова політика: впливові чинники та шляхи вдосконалення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 1. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.1.21>.
7. Татарнікова Т. О. Захист національних інтересів як основа державного управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 22. С. 287–290. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.22.288>.

8. Татарнікова Т. О. Ключові принципи формування внутрішньої безпекової політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 19. С. 238–240. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.19.238>.
9. Татарнікова Т. О. Механізми правового регулювання у сфері забезпечення внутрішньої безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2024. Вип. 2 (21). С. 135–139. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2024-2-15>.
10. Татарнікова Т. О. Механізми формування національно-державної ідеології забезпечення внутрішньої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 21. С. 208–210. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.21.208>.
11. Татарнікова Т. О. Національно-державна ідеологія як передумова забезпечення внутрішньої безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2025. Вип. 1 (22). С. 61–66. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-1-7>.
12. Татарнікова Т. О. Політичні механізми вдосконалення політики забезпечення внутрішньої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 24. С. 212–214. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.24.212>.
13. Татарнікова Т. О. Попередження злочинів й адміністративних правопорушень як інструмент державного управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 8. С. 244–246. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.8.244>.
14. Татарнікова Т. О. Розвиток місцевого самоврядування як ключовий чинник ефективності внутрішньої безпекової політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 11. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.11.26>.
15. Татарнікова Т. О. Роль і місце інститутів місцевого самоврядування у процесах забезпечення внутрішньої безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 7. С. 240–242. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.7.240>.
16. Татарнікова Т. О. Система забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства: сучасний стан та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 23. С. 213–216. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.23.213>.
17. Татарнікова Т. О. Специфіка формування внутрішньої безпекової політики в сучасних умовах. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 12. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.12.22>.
18. Бурик З. М., Красностанова Н. Е., Татарнікова Т. О. Стратегія глобальної безпеки в системі публічного управління. Наукові перспективи. № 11(53) 2024. С. 68–81. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11\(53\)-68-81](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-68-81). *Особистий внесок: визначено стратегічні напрями забезпечення глобальної безпеки в системі публічного управління*.
19. Tatarnikova T. The development of mechanisms of creation of the state olicity in the field of internal security. *Public administration and state security aspects*. 2024. Vol. 2. Pp. 63–67. <https://doi.org/10.52363/passa-2024.2-10>.
20. Tatarnikova T. Criteria of assessment of the effectiveness of public administration mechanisms of ensuring of internal security policy. *Public*

administration and state security aspects. № 1 2025. <https://doi.org/10.52363/passa-2025.1-26>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

21. Татарнікова Т. Механізми державного контролю служб внутрішньої безпеки в країнах-членах ради Європи. Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали XXIV Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. 18 квітня 2024 року, м. Черкаси. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2024. С. 313–314.

22. Домбровська С., Татарнікова Т. Державна політика формування безпеки туризму. Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Черкаси, 20 лютого 2025 року / за заг. ред. С. М. Домбровської. Черкаси: НУЦЗ України, 2025. С. 27–29.

23. Татарнікова Т. Формування інструментів безпеки держави. Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Черкаси, 2025 р. / за заг. ред. С. М. Домбровської. Харків : НУЦЗУ, 2025. С. 336-338.

24. Татарнікова Т. Складові економічної безпеки в умовах сучасної глобалізації. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток компетентності в публічному секторі: європейські стандарти та перспективи». Івано-Франківськ. 2025. С. 339–341.

25. Татарнікова Т. Державно-управлінські аспекти національної безпеки. Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції Криму в господарський комплекс України: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 11 листопада 2025 року) / упоряд. О. М. Клименко. Одеса: Олді+, 2025. 427 с.

АНОТАЦІЯ

Татарнікова Т. О. Комплексний механізм формування внутрішньої безпекової політики – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку – Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут» – Харків, 2026.

У дослідженні запропоновано розв’язання актуальної проблеми з теоретико-методологічного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення та функціонування комплексного механізму формування внутрішньої безпекової політики. З урахуванням визначеної мети дисертаційного дослідження виділено науково-теоретичні, методологічні та практико орієнтовані завдання, а саме: визначено сутнісну характеристику та змістове наповнення формування внутрішньої безпекової політики і окреслено методологічні підходи до організації функціонування державної служби як суб’єкта формування внутрішньої безпекової політики. Науково обґрунтовано

побудову системи забезпечення внутрішньої безпеки держави і на основі системного аналізу визначено стратегічні орієнтири вдосконалення механізмів формування внутрішньої безпекової політики держави, а також виокреслено пріоритетні напрями розвитку внутрішньої безпекової політики України і обґрунтовано критерії оцінки ефективності механізмів формування внутрішньої безпекової політики. Було визначено напрями формування концептуальної моделі безпеки соціального об'єкта і надано пропозиції щодо модернізації системи забезпечення внутрішньої безпеки, та удосконалено механізми формування та реалізації ситуаційної моделі забезпечення внутрішньої безпеки.

Об'єктом дослідження є внутрішня безпекова політика держави, а предмет дослідження – комплексний механізм формування внутрішньої безпекової політики.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять такі загальнонаукові й спеціально-наукові методи: історичний підхід – для характеристики етапів розвитку внутрішньої безпекової політики щодо переваги тих чи інших механізмів державного управління; метод декомпозиції – для розкриття мети дослідження й постановки завдань; абстрактно-логічний метод – для аналізу літературних джерел, теоретичного узагальнення й формування висновків; гіпотетико-дедуктивний і аксіоматичний методи пізнання – для обґрунтування й підтвердження правильності методології дисертаційного дослідження; метод статистичного аналізу – для з'ясування сучасного стану розвитку внутрішньої безпекової політики; метод системно-структурного аналізу – для розгляду структури й компетенції органів державної виконавчої влади в досліджуваній сфері; соціологічний і категоріальний методи – для оцінки значущості впливу окремих факторів на результативність діяльності з забезпечення безпекової політики; детермінантний метод аналізу – для визначення складових методології управління безпекою суспільства та держави, а саме: категорій, принципів, норм, цінностей; метод емпіричного дослідження – для визначення специфіки управління безпекою суспільства та держави на державному та регіональному рівнях; порівняльно-описовий метод – для порівняння вітчизняної та зарубіжної практики управління безпекою суспільства та держави на державному й регіональному рівнях; структурно-функціональний аналіз – для систематизації складових комплексного механізму управління безпекою суспільства та держави; програмно-цільове й індикативне планування – для окреслення перспектив розвитку складових безпеки України.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, матеріали Міністерства освіти і науки України, наукові публікації українських й зарубіжних вчених.

Наукова новизна дисертаційної роботи й отриманих результатів визначається особистим внеском автора у вирішення актуальної наукової проблеми у державно-управлінській галузі відносно теоретико-методологічного обґрунтування й розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення та реалізації комплексного механізму формування внутрішньої безпекової політики.

Автором уперше: запропонована і обґрунтована концепція формування безпекового суспільства, що заснована на аналітичних категоріях конфліктології, які описують взаємодію суспільства і держави з позицій політичного реалізму через вплив сучасної системи багатопартійності політичного життя суспільства і його самосвідомості на розвиток цивільних ініціатив, та вплив державно-управлінських систем в економіці держави і організаційно-соціальної структури суспільства на розвиток демократичних засад, через залежність формування цивілізованого громадянського суспільства від ефективності національної безпеки і активності міжнародної діяльності як держави, так і її громадських інститутів, а також визначено теоретико-методологічні параметри дослідження чинників формування безпеки особи, суспільства і держави, концептуалізація логіки дослідження соціально-політичних чинників і структурних елементів безпеки і політичної безпеки, та виявлення соціального контексту політико-юридичних та нормативно-правових уявлень про внутрішню безпеку в державі.

Обґрунтовано політико-конфліктна, нормативна і управлінська інституціоналізації соціалізації безпеки і політичної безпеки в сучасній державі, через розкриття соціальних детермінант становлення і перспективного розвитку безпеки і політичної безпеки в посттранзитивних процесах демократизації українського суспільства, та впливу соціально-політичного інструментарію на зміцнення безпеки.

Таким чином в дисертаційній роботі наведено нове вирішення наукової проблеми обґрунтування теоретико-методологічних засад та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення та функціонування комплексного механізму формування внутрішньої безпекової політики.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають можливість зробити у дисертації обґрунтовані висновки.

Ключові слова: механізми державного управління, державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку, механізми формування внутрішньої безпекової політики держави, громадянське суспільство, стратегія безпеки, державна політика безпеки.

ANNOTATION

Tatarnikova T. O. Comprehensive mechanism of formation of internal security policy. – Qualifying scientific work as the manuscript.

Dissertation on competition of Doctor of Sciences degree in Public Administration by specialty 25.00.05 – public administration in the sphere of state security and protection of public order. – National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”, Kharkiv, 2026

The work proposes the solution of the actual problem of theoretical and methodological justification and the development of practical recommendations for the improvement and functioning of a comprehensive mechanism of formation of the

internal security policy. Taking into account the defined purpose of the dissertation research, scientific-theoretical, methodological and practical-oriented tasks are allocated, namely: the essential characteristic and content of formation of the internal security policy are determined and methodological approaches to organization of functioning of the civil service as a subject of formation of the internal security policy are outlined. The construction of a system of ensuring of the internal security of the State is scientifically substantiated, and on the basis of the system analysis strategic guidelines for improving of the mechanisms of formation of the internal security policy of the State are determined, as well as the priority directions of development of the internal security policy of Ukraine are drawn out and the criteria for assessing of the effectiveness of the mechanisms of formation of the internal security policy are substantiated. The directions of formation of a conceptual model of security of a social object are determined, the proposals for modernization of the system of ensuring of internal security are provided and the mechanisms of formation and implementation of a situational model of ensuring of internal security are improved.

The object of the research is the internal security policy of the state, and the subject of the research is a comprehensive mechanism of formation of the internal security policy.

The following general scientific and specially scientific methods are the The information basis of the research are normative and legal acts of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, materials of the Ministry of Education and Science of Ukraine, scientific publications of Ukrainian and foreign scientists.

The scientific novelty of the dissertation work and the results obtained are determined by the author's personal contribution to solving of the actual scientific problem in the public-administration sphere concerning the theoretical and methodological substantiation and development of practical recommendations for the improvement and implementation of a comprehensive mechanism of formation of the state security policy.

The author proposed and obtained for the first time: the substantiated concept of formation of a security society based on the analytical categories of conflictology, describing the interaction of society and the state from the standpoint of political realism through the influence of the modern system of multiparty political life of society and its self-awareness on the development of civil initiatives, and the influence of public-administration systems in the economy of the state and the organizational and social structure of society on the development of democratic principles, because of the dependence of the formation of a civilized civil society on the effectiveness of national security and the activity of international activities, both the state and its public institutions. Also, the theoretical and methodological parameters of studying of factors of formation of personal security are determined, as well as security of the society and the state, conceptualization of the logic of the study of socio-political factors and structural elements of security and political security. The social context of political, legal and regulatory legal ideas about internal security in the state are identified.

The political-conflict, normative and managerial institutionalization of the socialization of security and political security in a modern state is substantiated, through the disclosure of social determinants of the formation and prospective development of security and political security in the post-transit processes of democratization of Ukrainian society, and the influence of socio-political tools on strengthening of the security.

Thus, the dissertation presents a new solution of the scientific problem of substantiating of the theoretical and methodological foundations and developing of scientific and practical recommendations for improving and functioning of a comprehensive mechanism of formation of internal security policy.

The results obtained in the process of research confirm the general methodology underlying it, and the realized purpose and tasks of the work make it possible to form the substantiated conclusions of the dissertation.

Keywords: mechanisms of public administration, public administration in the sphere of state security and protection of public order, mechanisms of formation of internal security policy of the state, civil society, security strategy, state security policy.

Відповідальна за друк Татарнікова Т.О.

Підписано до друку 04.04.2026 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80